

Dossier de premsa

CaixaForum Palma

Del 20 de juny al 29 de setembre de 2013

CaixaForum Palma presenta un recorregut per l'evocador món del paisatge nòrdic a partir de 44 pintures dels mestres més destacats del gènere que atresora el Museo del Prado

Rubens, Brueghel, Lorrain ***El paisatge nòrdic al Prado***

L'Obra Social "la Caixa" presenta a CaixaForum Palma una exposició excepcional per commemorar dues efemèrides que tenen lloc aquest any 2013: el centenari de l'entitat financera a les Illes Balears i el vintè aniversari de CaixaForum Palma. Per celebrar-ho l'entitat inaugura, juntament amb el Museo del Prado, ***Rubens, Brueghel, Lorrain. El paisatge nòrdic al Prado***. Constituïda per 44 pintures dels mestres més destacats del gènere que conserva el Museo, es tracta de la primera exposició a les Illes Balears composta íntegrament per fons del Prado. ***Rubens, Brueghel, Lorrain. El paisatge nòrdic al Prado*** ofereix una oportunitat excepcional per gaudir d'un recorregut per l'evocador món del paisatge nòrdic i apreciar el mestratge amb què els pintors van representar fidelment muntanyes, boscos, camps, rius, mars, paratges coberts de neu o canals glaçats, immersos en una llum naturalista. Es tracta d'una mostra cabdal, tant per la qualitat extraordinària de les obres que la componen i la categoria dels mestres que les van realitzar, com per l'aproximació que planteja a les diferents tipologies del paisatge que van sorgir al llarg del segle XVII a Flandes i Països Baixos.

Rubens, Brueghel, Lorrain. El paisatge nòrdic al Prado. Organització i producció: Museo del Prado i Obra Social "la Caixa". **Comissariat:** Teresa Posada Kubissa, conservadora de Pintura Flamenca i Escoles del Nord (fins al 1700) del Museo del Prado. **Dates:** del 20 de juny al 29 de setembre de 2013. **Lloc:** CaixaForum Palma (plaça de Weyler, 3).

Palma, 19 de juny de 2013. La directora general adjunta de la Fundació "la Caixa", Elisa Durán; el director del Museo Nacional del Prado, Miguel Zugaza; la directora de CaixaForum Palma, Margarita Pérez-Villegas; i Teresa Posada, comissària de l'exposició; han presentat aquest matí la mostra *Rubens, Brueghel, Lorrain. El paisatge nòrdic al Prado*.

Coorganitzada pel Museo del Prado i l'Obra Social "la Caixa", amb aquesta mostra excepcional l'entitat financera vol celebrar amb la ciutadania el centenari de la seva presència a les Illes Balears, així com el vintè aniversari de CaixaForum Palma, centre social i cultural que el 1993 va obrir les seves portes a l'edifici projectat per Lluís Domènech i Montaner.

Es tracta de la cinquena exposició coproduïda entre el Museo del Prado i l'Obra Social "la Caixa" —després de l'èxit obtingut amb la mostra *Goya. Llums i ombres* a CaixaForum, presentada a Barcelona i a les tres primeres seus en la seva itinerància per València, Saragossa i Sevilla— a partir dels fons del museu. Ambdues institucions van signar un acord de col·laboració el 2011 pel qual l'entitat financera es convertia en benefactor de la pinacoteca.

Rubens, Brueghel, Lorrain. El paisatge nòrdic al Prado constitueix una oportunitat excepcional per gaudir d'un recorregut per l'evocador món del paisatge nòrdic i apreciar el mestratge amb què els pintors van representar fidelment muntanyes, boscos, camps, rius, mars, paratges coberts de neu o canals glaçats, immersos en una llum naturalista.

Durant l'edat moderna, els italians van anomenar *nòrdics* els pintors de les terres de més enllà dels Alps i fonamentalment dels Països Baixos. Allà, el context social i cultural va fer que, al llarg del segle XVII, pintors i col·leccionistes s'apartessin en gran part dels temes heroics propis de la pintura d'història per aproximar-se a assumptes quotidians, però també aptes per a la pintura. Entre aquests temes hi havia el paisatge, que va passar a convertir-se en un gènere pictòric independent en el qual el que es representa es relega a un segon pla i esdevé pretext per reproduir amb fidelitat els elements de la natura.

Comissariada per Teresa Posada Kubissa, conservadora de Pintura Flamenca i Escoles del Nord (fins al 1700), la mostra està constituïda per 44 obres, i entre els pintors que la integren figuren els mestres més destacats del gènere, amb obres tan representatives com *Paisatge alpí* de Tobias Verhaecht, un dels mestres de Rubens; *La vida camperola* i *Boda camperola* de Jan Brueghel el Vell, a més de *L'Abundància i els Quatre Elements*, que va pintar en

col·laboració amb Hendrick van Balen, o *Mercat i safareig a Flandes*, en col·laboració amb Joos de Momper el Jove; *Paisatge amb gitanos* i *Tir amb arc* de David Teniers, o els dramàtics *Setge d'Aire-sur-la-Lys* de Peeter Snayers i *Bosc amb una llacuna* de Jan Brueghel el Jove i taller.

Les dues tipologies més característiques del paisatge nòrdic —el paisatge d'hivern i el paisatge d'aigua— són representades amb obres tan delicades com *El port d'Amsterdam a l'hivern* de Hendrick Jacobsz Dubbels o *Paisatge amb patinadors* de Joos de Momper el Jove, i també amb pintures com *Platja amb pescadors* d'Adam Willaerts, que uneix el paisatge amb l'escena de gènere. *Un port de mar* i *Paisatge amb desembarcament d'holandesos en terres del Brasil* de Jan Peeters fan al·lusió a les terres llunyanes on els holandesos van arribar a través de les rutes comercials. I, finalment, Rubens, el gran mestre flamenc, amb paisatges que constitueixen la part més íntima, més personal de la seva producció. Se n'exposa el magnífic *Atalanta i Meleagre caçant el senglar de Calidó*, una de les obres més importants del paisatge nòrdic. L'exposició es tanca amb alguns dels paisatges encarregats pel monarca espanyol Felip IV per decorar el palau del Buen Retiro de Madrid a Claude Lorrain i Jan Both, els joves pintors nòrdics que van iniciar a Roma l'anomenat *paisatge italianitzant*, amb molts seguidors als Països Baixos. Philips Wouwerman en va ser el més destacat, especialitzat en la representació de caceres com *Parada a l'hostal*, que ja avancen el gust rococó.

ÀMBITS DE L'EXPOSICIÓ

Aquesta exposició proposa un breu recorregut, a través de nou seccions, per les diferents tipologies de paisatge que van sorgir al llarg del segle XVII a Flandes i als Països Baixos:

1. Paisatge de glaç i neu

Les vistes de canals glaçats amb persones dedicades a les seves tasques i gaudint d'un temps d'oci són, indubtablement, els paisatges més específicament nòrdics. Se'n remunta l'origen en la miniatura que il·lustra el mes febrer en el llibre d'hores *Les très riches heures du duc de Berry* (1411-1416). Tot i així, Pieter Brueghel el Vell (c. 1525-1569) va ser qui els va popularitzar, i els pintors holandesos els qui els van consolidar com a gènere independent en desvincular-los de la representació dels mesos de l'any o de les escenes de Nadal. Des del punt de vista artístic, l'hivern proporcionava l'oportunitat d'estudiar i reproduir els especials jocs de llums i reflexos sobre el glaç i la neu i les consegüents tonalitats delicades de blaus i roses; des del punt

de vista iconogràfic, era el pretext per representar escenes sobre el glaç. Per això, aquestes vistes són un document de primera mà per conèixer el transcurs de la vida diària durant aquests llargs hiverns, i ratifiquen el que expliquen nombrosos viatgers de l'època sobre la capacitat d'aquella gent per gaudir del seu país fins i tot en condicions extremes; però també són imatges de la duresa dels enfrontaments militars durant l'hivern. Al final del segle XVII, el gènere ja havia passat de moda.

2. El bosc com a escenari: La vida al bosc, El bosc bíblic i El bosc encantat

Des de la darrera dècada del segle XVI, Paul Bril (1553/54-1626), Gillis van Coninxloo (1544-1606) i Jan Brueghel el Vell enfronten l'espectador amb el bosc i el conviden a explorar-lo.

El bosc dels pintors nòrdics és un lloc real, per bé que idealitzat, pintat per provocar emoció. És el bosc que el pintor coneix, que viu i que vol que l'espectador també conegui i visqui. Per això, l'obliga a endinsar-se en la densitat del bosc per descobrir la vida que s'hi esdevé.

A més, aquest bosc naturalista també és l'escenari de dues narracions bíbliques concretes, Adam i Eva al Jardí de l'Edèn (Gènesi 2) i l'entrada dels animals a l'arca de Noè (Gènesi 7), i l'escenari d'assumpes mitològics, un «bosc encantat».

El «bosc bíblic» és un cant a la Creació i una invitació al plaer estètic de la bellesa sensual de l'home, del món animal i vegetal. El «bosc encantat» és, al contrari, una celebració del plaer estètic que produeix la bellesa sensual del nu. Com era pràctica habitual als Països Baixos, molts d'aquests boscos són obres de col·laboració entre dos pintors, l'un especialitzat en paisatges i l'altre en figures.

3. La vida al camp

El 9 d'abril de 1609 se signava la treva dels Dotze Anys entre Espanya i les Províncies Baixes del Nord, les protestants, que es van constituir en nació independent i van passar a ser les Províncies Unides. En canvi, les Províncies Baixes del Sud, les catòliques, van continuar sota la sobirania espanyola.

A les Províncies Baixes, els arxiducs Albert i Isabel Clara Eugènia van iniciar una política de recuperació econòmica i cultural dirigida a la consecució d'un somni: la reunificació final de totes les províncies, catòliques i protestants, en una nació sobirana i tolerant. D'altra banda, la burgesia mercantil va

transformar les set Províncies Unides en una de les potències europees principals del segle XVII.

Els uns i els altres van utilitzar la pintura com a propaganda: els primers, per difondre la imatge d'un nou ordre social, harmònic i feliç; els segons, per mostrar-se com una nació flamant i poderosa. Com que per a la reconstrucció de les Províncies Baixes la col·laboració de la pagesia era fonamental, els arxiducs van considerar que la representació de la vida camperola en el seu entorn natural era la temàtica que s'adequava més a les pintures. Malgrat que eren representacions propagandístiques i, per tant, idealitzades, aquests paisatges amb escenes de la vida camperola són documents de primera mà per conèixer la recuperació del país després de les penúries de la guerra.

4. Rubens

Rubens, reconegut pels seus coetanis com el pintor més destacat de la seva època, també va ser col·leccionista, erudit, humanista i, a més, diplomàtic al servei dels arxiducs dels Països Baixos, Albert i Isabel Clara Eugènia, del rei Felip IV i d'altres governants de l'època. Però, sobretot, va ser un artista fidel a les seves pròpies conviccions i a la seva llibertat creativa.

Tot i que va assolir la fama com a pintor d'història, no solament no va deixar de banda el paisatge, sinó que va ser l'únic gènere que va cultivar durant els últims anys de la seva vida. A més, dels prop de trenta paisatges que va pintar, se'n va quedar gairebé la meitat; la resta els va regalar als seus amics i patrons més propers. Això sembla indicar que els considerava la parcel·la més personal de la seva producció, de manera que constitueixen la part més entranyable de la seva obra.

És molt difícil establir-ne la cronologia perquè no estan datats, no s'han trobat documents d'encàrrec i Rubens gairebé no els esmenta en la seva abundant correspondència. A més, les referències a aquests paisatges en escrits contemporanis són molt escasses, ja que, excepte els pocs que va encarregar de gravar a Boetius Bolswert (1580-1633), pràcticament no es van arribar a conèixer fins a la mort del pintor i la venda consegüent de la seva col·lecció.

5. Paisatges exòtics, terres llunyanes

Al llarg del segle XVII, l'interès dels pintors nòrdics per la pintura de paisatge va tenir un àmbit de desenvolupament molt peculiar: la representació de les terres llunyanes, fins on van arribar els comerciants empesos per la prodigiosa evolució comercial experimentada pels Països Baixos. Això no és sorprenent si tenim en compte que, llevat de Frans Post (1612-1680) i Albert Eckhout

(1600/20-1663/67), que van viatjar pel Brasil; o Michiel Sweerts (1624-1664), que es va establir a Goa, aquests pintors pràcticament no van sortir dels Països Baixos, i encara menys no es van aventurar fins en aquells indrets tan remots.

Les narracions dels mariners van despertar de seguida l'interès per aquestes terres, de manera que els paisatges americans, africans i orientals es van posar de moda als Països Baixos. Però com que els pintors no tenien cap més font que els llibres de viatges, més o menys fidedignes, el que van representar eren paisatges imaginaris. Els paisatges americans i africans els convertien en llocs exòtics amb palmeres, edificacions primitives, animals fantàstics i figures d'indígenes mig nus i adornats amb plomes; tot això, a partir dels gravats que il·lustraven aquests llibres. En el cas dels paisatges orientals, aquests elements eren substituïts per ruïnes clàssiques i edificis coneguts a través de gravats i per personatges amb turbant i vestits exòtics.

6. Paisatge d'aigua: marines, platges, ports i rius

El paisatge en què l'aigua i el cel ocupen gairebé tota la superfície pictòrica, amb vaixells i barques de pescadors com a element narratiu insubstituïble és, juntament amb el d'hivern, el més característic dels Països Baixos. És lògic perquè l'aigua —mar, canals, rius— banya aquelles terres, especialment les septentrionals, on gran part del terreny havia estat —i continua sent— guanyat al mar gràcies a dics, canals i bombes de drenatge accionades per molins de vent.

Com en el cas del paisatge hivernal, el punt de partida són les miniatures per als llibres d'hores i, en concret, les de l'anomenat *Hores de Torí-Milà* atribuïdes a Jan van Eyck (1370/1400-1441). Però l'interès per la representació naturalista del mar l'imposaran Pieter Brueghel el Vell i els seus seguidors, per bé que com a escenografia per a determinats temes bíblics o passatges inspirats en les obres d'Homer, Virgili i Ovidi aptes per ser interpretats des de l'ètica cristiana.

Al principi del segle XVII, el paisatge d'aigua —marines (vaixells en alta mar o a les desembocadures de rius), vistes de ports, platges o entorns fluvials— s'havia generalitzat als Països Baixos i, al llarg d'aquest segle, els holandesos el van anar desenvolupant com a gènere pictòric independent, alliberant-lo de contingut religiós o al·legòric.

7. Al jardí de palau

Un aspecte específic de la tradició paisatgística nòrdica és la representació del jardí cortesà. S'inscriuen en aquesta tradició les vistes dels tres palaus reials

flamencs —Coudenberg, Tervuren i Mariemont— i dels seus parcs respectius, encàrrec dels arxiducs Albert i Isabel Clara Eugènia. Però aquestes vistes tenien, a més, una finalitat propagandística. D'una banda, en representar-se passejant pels jardins d'aquests palaus construïts i habitats durant un cert temps per l'emperador Carles V i la seva germana Maria d'Hongria, els arxiducs enfortien els seus drets dinàstics com a prínceps sobirans i com a membres de la Casa d'Àustria, i vinculaven la seva pròpia sobirania a la dels seus il·lustres antecessors. D'aquesta manera refermaven la seva legitimitat com a governants davant d'uns súbdits que els havien rebut com uns prínceps estrangers imposats pel rei Felip II. D'altra banda, els arxiducs van encarregar les vistes per tal d'enviar-les a diferents corts europees a manera de targeta de presentació com a prínceps sobirans dels Països Baixos.

Avui tenen un interès afegit, perquè la reproducció exacta dels edificis i del seu entorn fa que siguin documents fonamentals per a l'estudi de l'evolució arquitectònica de les construccions. En el cas de Mariemont i de Tervuren són, a més, les úniques imatges conegudes d'aquests palaus, que més tard van ser destruïts.

8. La muntanya: cruïlla de camins, cruïlla de viatgers

Una de les qüestions més suggeridores de la pintura nòrdica és l'èxit dels paisatges de muntanyes entre pintors, tractadistes i col·leccionistes d'unes terres eminentment planes. Actualment, aquests paisatges s'han interpretat com una manifestació primerenca del concepte estètic del «sublim», que havia de triomfar en el segle XVIII, o bé s'han relacionat amb la disputa teològica a l'entorn de la creació de les muntanyes plantejada pels pares de l'Església i vigent fins al segle XVII també entre els teòlegs protestants. Tanmateix, cap al 1600 sembla que prevalia una interpretació moralitzant, derivada de la tradició al·legòrica de la muntanya com a símbol de l'ardu pas per la vida per entrar al temple de la Virtut. Però també és cert que el seu èxit potser es va deure simplement al mateix interès per allò que era rar i inusual, subjacent als «gabinets de curiositats o cambres de meravelles» (*Wunderkammer*), de moda en aquella època.

9. ...i a Itàlia pinten la llum

S'entén per «paisatge italianitzant» un tipus de vistes del camp romà la màxima pretensió de les quals era captar els efectes lumínics de l'alba o del capvespre, al mateix temps que servien d'escenari per a la representació d'escenes religioses, mitològiques i bucòliques. S'origina a Roma a finals de la dècada del 1620 amb l'holandès Herman van Swanevelt i el francès Claude Lorrain. Ben aviat s'hi van afegir dos holandesos més joves, Jan Both i Jan Asselijn; però

també Nicolas Poussin (1594-1665), el gran mestre classicista instal·lat a Roma des del 1624, i el grup de joves compatriotes que treballaven al seu entorn i que es van orientar cap a aquest nou tipus de paisatge que va transformar radicalment el gènere. Per això, entre 1634 i 1635 el rei Felip IV els va encarregar una sèrie de paisatges per embellir el palau madrileny del Buen Retiro, tot just acabat de construir, ja que el van voler decorar principalment amb pintura moderna. L'encàrrec incloïa una cinquantena de paisatges amb ermitans o amb escenes religioses o bucòliques que, a més de ser la tipologia de moda a Itàlia, era la més apropiada per a la decoració d'un palau en un entorn natural com era el del Buen Retiro, situat als terrenys de l'antic convent dels Jerònims. Aquest encàrrec constitueix, sens dubte, el conjunt més important de paisatge italianitzant.

Rubens, Brueghel, Lorrain

El paisatge nòrdic al Prado

Del 20 de juny al 29 de setembre de 2013

CaixaForum Palma

Plaça de Weyler, 3
07001 Palma

Horari:

De dilluns a dissabte, de 10 a 21 h
Diumenges i festius, de 10 a 14 h

Servei d'Informació

Obra Social "la Caixa"

Tel. 902 223 040

De dilluns a diumenge, de 9 a 20 h

www.lacaixa.es/obrasocial

CONFERÈNCIA INAUGURAL: «La pintura nòrdica i el paisatge»

Dimecres 19 de juny / 19 h

A càrrec de Teresa Posada Kubissa, comissària de l'exposició

VISITES COMENTADES PER AL PÚBLIC GENERAL

Dimarts i dissabtes, a les 19 h

Places limitades

Inscripció prèvia al tel. 971 178 512

Preu: 3 € (50 % de descompte per a clients de "la Caixa")

ACTIVITATS FAMILIARS A L'ENTORN DE L'EXPOSICIÓ

«Pintar a l'aire»

Dissabte 6 de juliol / 11.30 h

Divendres 26 de juliol / 19 h

En aquest taller pintarem l'atmosfera que embolcalla la nostra ciutat, observant com canvien els colors al llarg del dia, captant tots els matisos que hi donen la llum, el fred, la boira i la humitat.

Més informació:

Departament de Comunicació de l'Obra Social "la Caixa"

Bàrbara Siquier: 971 17 85 13 / bsiquier@fundaciolacaixa.es

Jesús N. Arroyo: 934 046 131 / 629 791 296 / jnarroyo@fundaciolacaixa.es

<http://www.lacaixa.es/obrasocial>

Sala de Premsa Multimèdia

<http://premsa.lacaixa.es/obrasocial>

Àrea de Comunicació del Museo del Prado

C. Ruiz de Alarcón, 23. 28014 Madrid

913 30 28 60 / 913 30 23 73

area.comunicacion@mudeodelprado.es / press@museodelprado.es